

УДК 508.006 (477.84)

**АНАЛІЗ СИСТЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ФЛОРИ
БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ
«МОГИЛА»**

Яворівський Р.Л., Вільгушинська З. М.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: forik-botan@i.ua

Ботанічний заказник місцевого значення «Могила» розташований поблизу села Гутисько Бережанського району Тернопільської області, неподалік від Голицького ботанічного заказника загальнодержавного значення. Створений відповідно до рішення виконкому Тернопільської обласної ради № 189 від 30 серпня 1990 року. Площа – 3,2 га, на якій під охороною перебувають лучні та лучно-степові фітоценози.

Найважливішим кількісним показником будь якої флори вважаємо її флористичне багатство, рівень якого визначається кількістю видів, родів та родин [4, 5]. На основі проведених у 2019 році (09.05, 12.06 та 02.07) маршрутно-експедиційних досліджень було попередньо встановлено, що флора заказника нараховує 117 видів вищих судинних рослин, котрі належать до 3 відділів, 4 класів, 36 родин та 97 родів.

Толмачов О. І. [2] розглядає систематичну структуру флори як властивий їй розподіл видів між систематичними категоріями вищого рангу. Основними її показниками є співвідношення між різними групами вищих рослин, які відображаються у відсотках від загальної кількості видів, родів та родин; розподіл видів між різноманітними таксонами – відділами, родинами та родами; кількісний склад родин, що займають у флорі панівне становище; співвідношення між кількістю видів у різних родинах.

Ступінь видового і родового різноманіття у відділах вищих судинних рослин презентують флористичні пропорції, тобто співвідношення середньої кількості родів у родині та видів у родині, роді. Для досліджуваної флори ця основна пропорція становить 2,69 : 3,25 : 1,21 (тобто середня кількість родів у родині становить 2,69, видів у межах родини – 3,25, а видів у роді (родовий коефіцієнт) – 1,21).

Панівними у систематичній структурі флори заказника є представники відділу Покритонасінні (*Magnoliophyta*), котрий нараховує 115 видів або 98,3 % загальної чисельності. Лише два види презентують судинні спорові із відділів Хвоцеподібні (*Equisetophyta*) та Папоротеподібні (*Polypodiophyta*). Співвідношення видів класу Однодольні (*Liliopsida*) – 11 видів (9,56 %) до Дводольних (*Magnoliopsida*) – 104 види (90,44 %) у межах відділу *Magnoliophyta* становить 1 : 9,45.

У сучасній флористиці при систематичному аналізі значна увага приділяється 10 провідним родинам, котрі відображають головні властивості досліджуваної флори та становлять вагому частку її загального видового спектру. До десятки провідних родин флори заказника належать: 1) Айстрові або Складноцвіті (*Asteraceae* (*Compositae*)) – 19 видів (16,24 % загальної кількості); 2) Бобові (*Fabaceae*) – 14 (11,97 %); 3) Губоцвіті (*Lamiaceae*) – 11 (9,40 %); 4) Жовтецеві (*Ranunculaceae*) – 9 (7,69 %); 5–7) Розові (*Rosaceae*), Ранникові (*Scrophulariaceae*) та Маренові (*Rubiaceae*) – по 5 видів (по 4,27 %); 8–9) Шорстколисті (*Boraginaceae*) та Злакові (*Poaceae*) – по 4 (по 3,42 %); 10) Орхідні (*Orchidaceae*) – 3 види (2,56 %). Зазначимо, що по 3 види нараховують також родини Дзвоникові (*Campanulaceae*) та Черсакові (*Dipsacaceae*), проте, зважаючи на раритетність і унікальність угруповань саме Орхідним було відведено десяту позицію.

Отже, 10 провідних родин флори ботанічного заказника «Могила» охоплюють 79 видів або 67,51 % загальної чисельності (наприклад, для Голицького ботанічного заказника цей показник становить 62,62 %), а інших 27 родин презентовані лише 38 видами (32,49 %), тобто середня кількість видів у цих родин становить 1,41, при загальному аналогічному показникові 3,16.

Необхідно також відзначити родини, котрі посідають у родинному спектрі 11–17 місця, зокрема: вже згадувані *Campanulaceae* та *Euphorbiaceae* – по 3 види (по 2,56 %); Вербові (*Salicaceae*), Гвоздичні (*Caryophyllaceae*), Осокові (*Cyperaceae*), Первоцвіті (*Primulaceae*) та Зонтичні (*Apiaceae*) – по 2 види (по 1,71 %). Отже, до складу провідних родин флори заказника належать 98 видів, що становить 83,76 % від загальної видової різноманітності досліджуваної території.

19 родин флори заказника (52,77 % від їх загальної кількості) є повністю монотипними, тобто їх презентують такі ж

монотипні роди, котрі включають лише по одному виду, що є характерною ознакою для флор Голарктичного царства у цілому, зокрема: Березові (*Betulaceae*), Букові (*Fagaceae*), Валеріанові (*Valerianaceae*), Геранієві (*Geraniaceae*), Гречкові (*Polygonaceae*), Деренові (*Cornaceae*), Звіробійні (*Hypericaceae*), Кленові (*Aceraceae*), Ліщинові (*Corylaceae*), Липові (*Tiliaceae*), Макові (*Papaveraceae*), Подорожникові (*Plantaginaceae*), Санталові (*Santalaceae*), Фіалкові (*Violaceae*), Чистові (*Cistaceae*), Лілійні (*Liliaceae*), Півникові (*Iridaceae*), Хвощеві (*Equisetaceae*) та Щитникові (*Aspidiaceae*).

М. Г. Попов встановив, що чим менший ранг таксономічної одиниці, тим більша її залежність від умов навколишнього середовища, і, відповідно більше проявляється характер її реакції на зміну цих умов. Тому аналіз родового спектру флори значно детальніше відображає її структуру та регіональні особливості [1].

Поліморфними для такої незначної за площею території вважаємо роди, котрі нараховують по 2 та більшу кількість видів. Так, 4 роди у систематичній структурі флори ботанічного заказника «Могила» презентовані трьома видами, зокрема, дзвоники (*Campanula* L.), конюшина (*Trifolium* L.), молочай (*Euphorbia* L.) та підмаренник (*Galium* L.). Двома видами представлені 12 наступних родів: анемона (*Anemone* L.), вероніка (*Veronica* L.), волошка (*Centaurea* L.), живокіст (*Symphytum* L.), жовтозілля (*Senecio* L.), жовтець (*Ranunculus* L.), люцерна (*Medicago* L.), осока (*Carex* L.), первоцвіт (*Primula* L.), скабіоза (*Scabiosa* L.), суховершки (*Prunella* L.) та шавлія (*Salvia* L.). Сумарно поліморфні роди нараховують 36 видів флори заказника (30,77 % загальної кількості). 81 рід (83,5 %) у систематичній структурі досліджуваної флори є монотипним, включаючи лише один вид, що характерно для більшості помірно широтних регіональних флор.

Унікальність будь якої флори визначається присутністю у її структурі так званої раритетної фракції, тобто червонокнижних, регіонально-рідкісних та ендемічних видів. Зазначимо, що із виявлених 117 видів 8 (6,84 % загальної кількості) занесені до «Червоної книги України. Рослинний світ» (2009)». Цей показник є значно нижчим, ніж аналогічний для флори України у цілому – 12,22 % [3], практично співпадає із тотожним у флорі

Тернопільської області – 7,84 % та Голицького ботанічного заказника – 7,41 %. Ці 8 видів презентують 4 родини, зокрема: 3 види родини Зозулинцеві (*Orchidaceae* Juss.): гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.), билинець довгорогий (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br.) та зозулинець шоломоносний (*Orchis militaris* L.), по 2 види з родин Айстрові (*Asteraceae* Dumort.): жовтозілля Бессера (*Senecio besserianus* Minder.) та відкасник осотоподібний (*Carlina cirsioides* Klokov) і Жовтецеві (*Ranunculaceae* Juss.): сон розкритий (*Pulsatilla patens* (L.) Mill. s.l.) та горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.), 1 вид родини Бобові (*Fabaceae* Lindl.): підковка чубата (гіпокрепіс чубатий) (*Hippocrepis comosa* L.).

17 видів (14,5 %) флори заказника віднесені нами до категорії регіонально-рідкісних.

1. Попов М. Г. Основы флорогенетики. М.: Изд-во АН СССР, 1963. 135 с.
2. Толмачов А. И. Введение в географию растений. Л.: Изд-во ЛГУ, 1974. 244 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. К.: Глобалконсалтинг, 2009. 912 с.
4. Шмидт В. М. Количественные показатели в сравнительной флористике. *Ботан. журн.* 1974. 61, № 7. С. 920–940.
5. Шмидт В. М. Статистические методы в сравнительной флористике. Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. 176 с.

УДК 613.86:159.923

ОЦІНКА ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Якимчук І. П.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: yakymchukinna33@gmail.com

Визначальним аспектом у належному становленні і розвитку особистості у молодшому шкільному віці є психічний розвиток. Оцінка психічного розвитку є одним з провідних